

psihodinamika bračnog i obiteljskog nasilja" - a V. Gruđen i Z. Gruđen opisuju psihodinamiku u obitelji.

Lj. Radovančević prilaže rad: "Žrtve obiteljskog nasilja i zaštita njihovih prava". Slijedi znanstveni rad J. Bamburača, Lj. Radovančevića i L. Akrap: "Uloga Centra za krizna stanja u prevenciji obiteljskog nasilja". Zatim slijede članci: V. Mimica: "Nasilje u obitelji između ideologije i prakse"; Pravno-kriminološka grupa Zagreb - Osijek: "Nasilje i drugi izvori stradanja žene u obitelji bremenitoj problemima s alkoholom"; V. Nikolić-Ristanović: "Krivično-pravna zaštita djece od nasilja u porodici (situacija u Jugoslaviji)"; M. Tecilazić-Bašić: "SOS telefon i djeca žrtve obiteljskog nasilja"; K. Turković: "Nasilje nad djecom"; J. Radovanović: "Zlostavljanje i zapostavljanje dece: subjektivno iskustvo deteta"; M. Singer, Lj. Nikšaj-Todorović i J. Rusan: "Zlostavljanja i zapuštanja maloljetnika"; D. Hrabar: "Porodično-pravna zaštita djece žrtava nasilja s posebnim osvrtom na lišenje roditeljskog prava"; R. Pejčinović i A. Penara: "Kažnjavanje djece u obitelji i školi"; R. Miljević-Ričićki: "Dijete - napadač i žrtva"; S. Pandurović, M. Miković, Z. Uzelac-Belovska i N. Denić: "Ubistva žena"; S. Petrović: "Ubojstva u obitelji"; Ž. Horvatić i J. Rađenović: "Sudska praksa kažnjavanja za delikte nasilja u obitelji"; S. Gašić: "Krivična djela ubojstva, ubojstva na mah i teških tjelesnih povreda sa smrtnom posljedicom izvršena na štetu srodnika"; D. Dunjić i S. Veljković: "Filicid"; N. Pelicarić: "Nasilje nad starim osobama u obitelji"; L. Volah: "Porodice u kojima nema nasilja?"; V. Čulinović-Konstantinović: "Otmica djevojke kao oblik kolektivnog i individualnog nasilja u obitelji"; O. Petak: "Pozicija žene u obitelji - uzrok i posljedice prostitucije"; M. Tecilazić-Bašić, L. Petö-Kujundžić i A. Posavec: "Nasilje u obitelji i sudske odgojne mjere".

Posljednji dio knjige zauzimaju Prilozi: Deklaracija o osnovnim pravima žrtava krivičnih djela i zlorab moći (od 29. XII. 1985.); Rezolucija 40/36 o nasilju u obitelji (iz 1985.); Preporuke Ministarskog komiteta Evropskog savjeta o nasilju u obitelji od 26. III. 1985.; Preporuka Odbora ministara Ev-

ropskog vijeća o pomoći žrtvama i sprečavanju stradanja (viktimizacije); Osnovno Jugoslavensko viktimološko društvo (Lj. Radovančević); Otvoreno pismo: Viktimologija u nas i u svijetu (Z. Šeparović).

Svi članci imaju sažetak na engleskom, navedenu literaturu i podatke o autorima. Knjiga je tiskana na najfinijem bezdrvnom papiru. Kao duhovni proizvod ova knjiga je nov, jedinstven, nezamjenljiv, pionirski u nas pothvat multidisciplinarnog sažimanja tematike o obiteljskom nasilju. Pristuvo 11 liječnika (6 sudskih medicinara i 5 psihijatar), 4 psihologa, 13 pravnika, 3 studenta prava, 2 socijalna radnika, etnologa, fonetičara i socijalnog pedagoga među autorima objavljenih 25 radova govori o zahvatu u interdisciplinarnost što ova oblast nesumnjivo zahtijeva. Utoliko je to značajniji doprinos aktivnostima da se postigne pomak prema humanijem svijetu oko nas i u nama.

Ljubomir Radovančević

Ognjen Čaldarović:

DRUŠTVENA DIOPA PROSTORA

Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb, 1989., 152 str.

Knjiga »Društvena diopa prostora« sastoji se od dva velika dijela koja su podijeljena na deset poglavlja.

U njoj nalazimo autorovu analizu različitih procesa koji utječu na društvenu diferencijaciju i stratifikaciju prostora, te razmatranja o posljedicama te podjele prostora u jugoslavenskom društvu.

U predgovoru autor naglašava da je prostor socijalno, politički i ekonomski determinirana kategorija u kojoj se manifestiraju i registriraju diobe društva. Uloga je sociologije da u kritičkom razmatranju diferencijacije i stratifikacije u prostoru, kritički prouči i analizira mnogobrojne društvene procese koji generiraju i određene procese u prostoru. Autor se zalaže za to da prostor ne tretiramo kao izdvojen element, već da »prostor proučavamo kao ljusku u

kojoj se društveni procesi okamenjuju, materijaliziraju i postaju kategorije naše svakodnevice koja će nas nadživjeti...»¹

Prvi dio knjige pod naslovom »Planiranje i društvena dioba prostora« sadrži četiri poglavlja koja nose sljedeće naslove: »Planirana industrijalizacija i urbanizacija«, »Neočekivane posljedice planiranja razvoja gradova u Jugoslaviji«, »Planiranje i regulacija komunalnog sistema« te »Sociologija i urbanizam – najnoviji trendovi.«

Sami naslovi govore da je tema prvog dijela knjige proces planiranja i njegov utjecaj na društvenu podjelu prostora.

Planiranje, kao proces smišljene intervencije, ali i s mnogo nehotičnih posljedica, razmatra se kao karakterističan proces koji u raznim vremenima i socijalnim situacijama dovodi do različitih dioba prostora. Ono se stavlja u odnos s procesima industrijalizacije i urbanizacije, te se ispituje stupanj planibilnosti diobe društva i prostora, koji je nastao kao posljedica tih dvaju procesa.

Industrijalizacija i urbanizacija se mogu problematizirati na dva nivoa; prvi se odnosi na standardno određenje pojma urbanizacije kao procesa povećavanja gradskog stanovništva ili širenja urbaniziranog načina života i sl., a drugi nivo na kojem se industrijalizacija i urbanizacija mogu razmatrati je opreka planirani–neplanirani procesi.

Posebno je važan ovaj drugi nivo kada se radi o socijalističkim zemljama, zemljama u razvoju. Naime, pokazalo se kako je stupanj kaotičnosti, ubrzanosti socijalnih procesa, nekoordiniranosti i nepredvidivih posljedica u tim zemljama intenzivniji.

Stupanj planibilnosti industrijalizacije i urbanizacije u znaku je sociološkog relativizma; oba procesa nose različite, teško predvidive socijalne posljedice i socijalne akcije.

Autor navodi da se u literaturi uglavnom susreću tri pristupa procesima industrijalizacije i urbanizacije: 1. direktivno-planibilni model, 2. tržišni model i 3. model »zakašnjele urbanizacije«.

Kod nas je, više-manje, prisutan direktivno-planibilni model, karakterističan za

zemlje tzv. realnog socijalizma. Planiranje uvijek predstavlja kompromis između želja i mogućnosti realizacije. Ono nužno proizvodi neintendirane posljedice, jer operira u konfliktnoj socijalnoj zbilji. Iz toga proizlazi zadatak da se razviju takve konceptualizacije planiranja koje će najlakše, sa što manje otpora, izlaziti na kraj s raznim i mnogobrojnim nenamjernim posljedicama.

Najveći gradovi su tlo na kojem se neintendirane posljedice mogu najjasnije opaziti i proučavati.

Autor nadalje razmatra planiranje i regulaciju komunalnog sistema, koji, osim administrativno-legislativnih, ima i svoje sociološke vidove.

On se osvrće na neke osnovne aspekte: što u sociološkom smislu znači pojam komunalnog sistema, što je to simbolička prezentacija grada (kako građanin doživljava svoj grad), kako komunicira s gradom, na koji se način komunalni sistem može planirati u našim specifičnim uvjetima, itd.

Razmišljati o gradu znači razmišljati o manje-više sređenim predodžbama onih ambijenata, cjelina, detalja koje nazivamo gradom, kaže autor. Grad kao cjelina postoji samo kao simbolička ideja, apstraktna kategorija.

Na osnovi istraživanja o simboličkoj identifikaciji i karakterističnim elementima fizionomije grada, izrađenog prije desetak godina u Zagrebu, autor izlaže određene zaključke do kojih se došlo. Ti zaključci poslužili su kao osnova za temeljitije ocrtavanje sadašnjeg stanja.

Nadalje se govori o najnovijim trendovima teorijskog razvoja urbane sociologije i urbanizma. Za gotovo sva istraživanja urbane sociologije karakteristična je deskriptivnost u okviru referencijalnog okvira koji naglašava uzročno-posljedičnu povezanost prostornog i socijalnog.

Određene pomake u osnovnim teorijskim orijentacijama u urbanoj sociologiji čine radovi autora koji se navode u tekstu; radovi M. Castellsa, L. Althussera, Ch. Pickvancea, M. Harloea, D. Harveya i drugih.

Razvoj primjene urbane sociologije u urbanizmu dovodi vremenom do podjele interesa na specifične aspekte, pa se danas može govoriti o sociologiji saobraćaja, sociologiji arhitekture, sociologiji planiranja i sl.

Autor navodi neke razloge i okolnosti zbog kojih dolazi do određenog zamora i zastoja u sudjelovanju sociologije u urbanizmu. Jedan je krizni položaj sociologije, općenito, nastao kao odraz ukupne krize društva, drugi bi mogao biti u tome što je implicitni teorijski okvir, omeđen samoupravljanjem, postao preuzak i sve manje prikladan.

U drugom dijelu knjige pod naslovom »Društvena dioba prostora i kvaliteta života« autor razmatra utjecaj društvene diobe prostora na položaj pojedinih socijalnih skupina u prostoru, na »socijalnu pravdu« i nejednakosti koje proističu iz diferencijacije i stratifikacije u društvu.

Susrećemo ove naslove: »Socijalna pravda i nejednakosti«, »Teritorijalizacija etniciteta i problemi socijalne integracije«, »Koncept stanovanja i oblici privatizacije u nas«, »Obiteljska stambena izgradnja«, »Sekundarno stanovanje«, »Urbano uljepšavanje – početak gentrifikacije«.

U mnogim socijalističkim društvima utvrđena je pojava socijalne segregacije u prostoru, u nekima ona se smatra normalnom, u nekima ta se pojava još uvijek ne priznaje. Ideja o egalitarnim društvima pretpostavlja i ideju o egalitarnom stanovanju, o djelovanju mehanizma socijalne pravde koja će svim stanovnicima određenog naselja osigurati (približno) jednaku kvalitetu života.

Nepriznavanje socijalne prostorne segregacije ne znači da ona ne postoji. To znači da se ona potiskuje u sferu »sive zone« u kojoj se ne mogu isplanirati određene mjere niti se one mogu poduzeti, jer ta pojava zapravo »ne postoji«.

Naprotiv, institucionalno priznavanje postojanja pojave socijalne prostorne segregacije značilo bi stvaranje osnovice za poduzimanje različitih akcija koje bi dovele do smanjivanja ili nestajanja te pojave.

Nadalje autor analizira problem integracije, vezano za zajednicu. Zajednica bez

određenog stupnja integracije ne bi mogla postojati.

Na ekstremnom primjeru New Yorka autor pokazuje kako stanovanje predstavlja zanimljivo i bogato područje sociološkog interesovanja. Posebno je zanimljivo područje proučavanja kontrastnih uvjeta stanovanja u New Yorku. Zatim, to su i teritorijalizirani etniciteti, različite socijalne grupe koje su u društvenoj diobi prostora ostvarile bolji ili lošiji položaj. Kao ilustraciju autor nam daje primjere »Kineske četvrti« i »Male Italije«, na kojima se najbolje očituje društvena dioba prostora, njeni mehanizmi i problemi integracije u teritorijaliziranim etnicitetima.

U nastavku se razmatra koncipiranje stanovanja kod nas, principijelni načini rješavanja stambenih problema, te ukazuje na osnovne karakteristike stambene politike i na elemente budućeg razvoja.

Problem stanovanja jedan je od najvažnijih danas. Posebno zato što se rješavanje tog problema, zbog socijalne, ekonomske i odnedavno političke krize, zbiva u sferi polulegalnog, neinstitucionalnoga, pa ima anomijski karakter.

Najnepovoljnija je situacija u gradovima. Uvjeti stanovanja ne zadovoljavaju ni kvantitativno niti kvalitativno. Takovo stanje najviše pogađa mlade osobe, osobe nižeg stupnja kvalificiranosti i kraćeg radnog staža. Autor iznosi evidentirane načine i načelne mogućnosti rješavanja stambenog pitanja. To su:

1. izgradnja obiteljske kuće
2. kupovina stana
3. stjecanje stambenog prava na stan u društvenom vlasništvu
4. iznajmljivanje stana od privatnog vlasnika
5. nasilno useljavanje u stvarne ili prilagođene stambene prostore.

Zanimljiv je način stanovanja mladih zaposlenih radnika u Zagrebu: 52% stanuje s roditeljima, 21% su podstanari u iznajmljenoj sobi, 14% su podstanari u iznajmljenom stanu.

To sve govori da je pojedinac u rješavanju stambenog problema uglavnom prepušten sam sebi i svojoj snalažljivosti,

uz minimalnu podršku institucionalnog sistema.

Iz izlaganja se nadalje uočava da problem stanovanja nosi sa sobom i određenu ideologizaciju. Individualna, obiteljska izgradnja suprotstavljena je tzv. kolektivnoj. Obiteljska se izgradnja često napada kao »nesocijalistička« jer budi sitnoposjedničke porive i utječe na razvoj sitnovlasničkog mentaliteta. Reprezentacija socijalnog statusa, stila i ukusa može biti podjednako dobra ili loša u obiteljskom stanovanju i u tzv. kolektivnom, uz bitnu razliku: stanovi, ma koliko veliki, luksuzni, skriveni su svakodnevnom pogledu. Prema tome, označavanje obiteljske izgradnje kao »nesocijalističke« predstavlja samo ideološku tvrdnju.

Osnovni problem je upravo priznavanje društvene potrebe da se individualna izgradnja treba stimulirati.

U području tzv. sekundarnog stanovanja takvo je priznavanje već učinjeno, o čemu govore mnogobrojne vikendice, kleti i drugi oblici neprimarnog stanovanja.

Sekundarni oblici stanovanja mogu u budućnosti poslužiti kao jedan od mehanizama »rasterećenja« stambene krize, no o tome tek možemo govoriti nakon socioloških istraživanja koja će donijeti relevantne podatke.

U posljednjem poglavlju ove knjige autor se bavi razmatranjem poljepšavanja i gentrifikacije gradova. Autor izlaže definiciju gentrifikacije (Zukin, 1987, 129). »Gentrifikacija, konverzija socijalno marginalnih područja i područja stanovanja radničke klase centra grada u srednjoklasna područja stanovanja, predstavlja pokret privatnog investiranja u centralna područja glavnih urbanih centara...«

O procesu gentrifikacije, ovako definiranom, u nas se još ne može govoriti, ali postoje znaci koji je najavljuju. Prije svega to je poljepšavanje grada.

Učinci uljepšavanja grada su ekonomske, psihološke, socijalne i političke prirode.

Osim pozitivnih, postoje i neke »negativne«, ili bolje rečeno nepoželjne posljedice koje se pojavljuju pri provođenju uljepšavanja, a to je određena fragmentacija

društva, daljnje diferenciranje te uklanjanje svega što ne odgovara »novim kriterijima«.

Autor zaključuje da procese uljepšavanja svakako treba nastaviti, proširivati ih i na druge dijelove gradova, osmišljavati ih težeći socijalnoj rehabilitaciji grada, a naglaske ekskluzivizma svoditi na minimum.

Ranka Jelača

¹ »Društ. dioba prostora«, predgovor, str. 5.

Eric Livingston

MAKING SCIENCE OF ETHNOMETHODOLOGY

Routledge+Kegan Paul, London and New York, 1987, xii + 148 str.

Veoma inspirativna i po svemu nova knjiga o neobičnom problemu društvenih znanosti, etnometodologiji.

Etnometodologija je proučavanje rezultata socijalnog reda, mi bismo rekli socijalnog poretka. No, ono što mi razumijevamo pod društvenim poretkom je sasvim nešto drugo od onoga čime se bavi etnometodologija. Zato će vjerojatno, etimološko određenje predmeta bliže odrediti njen sadržaj.

Etnometodologija je »proučavanje zajedničkog svakodnevnog, prirodnog događanja aktivnosti ljudi u kojima oni sami primjenjuju metode komuniciranja da bi ovladali svojim aktivnostima – aktivnostima kao što je rukovanje, ne upadanje u riječ drugome dok govori, čekanje u redu, prosuđivanje i tome slično. Mnogo je toga još što bismo mogli dodati u ovoj listi, na primjer, obraćanje ljudima, igranje karata, završavanje terapijske sesije na vrijeme, ogovaranje, razmjena stvari i drugo. Čini se nepotrebnim istraživati nešto obično, organizirano, nešto što se samo po sebi podrazumijeva, što ima prirodan tok odvijanja, što je dio svakodnevnice. Međutim, sve te